

„NINCSKI ÚT”

Sajó László: Aszfaltangyal. Képalírások

Mit lehet kezdeni egy verseskötettel?

Először is, *be lehet mutatni*. Sajó László kötetét akként, hogy leírjuk: verseskötethez képest feltűnően vaskos – úgy feleekkorák szoktak lenni manapság az új (tehát nem válogatott, összegyűjtött) kötetek; akkor is hosszúnak tetszik, ha rögtön látjuk: jó sok képet iktat a versek közé a szerző. És persze a fotóknak-festményeknek nagy itt a jelentősége: az alcím („képalírások”) ugyanis arra utal, hogy a kötetbe foglalt versek egy-egy képre (vagy többre) felelnek, hozzájuk rendelődnek.

A kötetet nyitó vers után (amelynek a címe egyúttal a kötet címe is) öt ciklus következik, majd egy záróvers. A ciklusok világosan áttekinthető tematikus tömböket alkotnak. Az első („Ház”) a gyermek-, ifjúkor és ennek színhelyei (házak, lakások, szobák, padlás, pince, utca) témájára összpontosít; a második („Négy halotti maszk”) Csokonai, Petőfi, Arany és Babits alakját idézi meg egy-egy versben, a paródia, pastiche, hommage és átirat formáit vegyítve. A harmadik egység („Vadkörte”) két verse egyszerre szól Nádas Péter hírneves vadkörtefájáról, a róla készített képekről és ezen képek leírásának problémájáról. Az „Amennyi fény” című ciklus – mondjuk így – nagyvárosi tájképek „megfejtései”, értelmezései – történetet, szereplőket, időt és összefüggéseket ruház a beszélő a fényképekre – míg az ötödik, a „Nekropolisz” című Vojnich Erzsébet és Szüts Miklós festményeire összpontosít, és a versek központi eleme a halál.

A legtöbb cím alatt ott van annak a fényképnek vagy festménynek a címe és alkotója, amelyre a szöveg utalni fog; a versek változó hosszúságúak ugyan, de kevés a hosszú írás (talán csak a Nádas-ciklus egyik verse terjedelmesebb).

Eddig a távolságtartó ismertetés, de hát ennyivel nem elégedhetünk meg.

Másodszor, a verseskötetet lehet *ajánlani*. Ugyanis bár végtelenül keserű, gyakran deprimáló, sötét versekkel van teli, s az egészet a halál tudata lengi be (az utolsó vers utolsó sorában is épp ez a szó szerepel) – mégis: kifejezetten élvezetes olvasni a művet, olykor felemelő érzés, olykor a ráismerés örömeivel ajándékoz meg, együtt mélázunk a beszélővel a képek felett, vele nyomozunk vagy találgatunk, osztozunk fájdalmas emlékeiben. Magával ragad.

Mesteri a szerkesztés. A ciklusok valóban összetartozó szervezetről állnak, nem holmi mesterséges ragaszték vagy a szerkesztői önkény teszi a szövegeket egymás mellé – noha egymásra ritkán utalnak, a formát sem ismétlik. A nyitóvers és a záróvers hagyományosan fontos elemei minden kötetnek – ennek is: a nyitó éppen egy *már* nem létező képről szól, valami aszfaltra rajzolt firkáról, amit el kell (lehet) képzelünk – így kifordítása, görbe tükre vagy megkérdőjelezése

L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2016
176 oldal, 1990 Ft

mindannak, ami majd ez után következik (ahol mindig megvan a kép). A záróvers a legtradicionálisabb (villoni) balladaformában íródik, egyszerre lírai vallomás, a közelgő halál sejtelve és paradox történet: a képen ábrázolt pillanattól előre és hátra tekint. Ez a szabályos versforma pedig afféle áhítatos zárókorálként zeng a sok zaklatott, szabálytalan, keserű és morfondírozó megszólalás után.

És persze az egyes versek. Nemcsak a ciklusokon belül élnek meg, hanem egyenként is érdemes kiemelni, ízlelgetni, boncolgatni őket (ha erre itt nincs is tér). Az első ciklus elő verse („Bezárt kisfiú”) szívszorítóan monoton mondóka, a kisgyerek szorongásának, magányának és az őt körülvevő titkoknak fantasztikus képe – ez alapozza meg a hol személyekhez, hol helyszínekhez igazodó „családtörténeti” versek világát. A Vojnich–Szütsképekhez írott „aláírások” döbbenetes erővel értelmezik (át?) ezt az ember nélküli, szürke, hideg tájat, megpillantják benne a születés-betegség-halál tébolyult körforgását és a világ szenvtelenségét, s tömör, káprázatos versekben fogalmazzák újra.

Harmadszor, lehet Sajó *Aszfaltangyalát bírálni*. Mert nem egyenletes, ahogyan nyilván aligha van hibátlan verseskötet, mindig akad egy-két vers, amivel az értelmező nem tud mit kezdeni, vagy amit szíve szerint kihagyna a gyűjteményből. Nem teljesen világos például, hogy – az amúgy pazar – négy „halotti maszk” miért szerepel a kötetben. Igaz, hogy amilyen mulatságosak, annyira tragikusak is – valamennyiben ott a központi téma, a halál, a versek túlnyomó többségének komor alaphangja; ez igazolhatja a jelenlétüket. Mégis: kilógnak a sorból, mert más szerzők szövegeinek megidézésére épülnek (és sehol máshol nincs ilyen törekvés a versekben, legfeljebb véletlenszerűen, elvétve), és hiányzik belőlük az a kettősség, ami a többi versre oly jellemző: a figyelő, néző, reflektáló beszélő és a rémületes, kopár, balsejtelmekkel teli külvilág (a kép) szembenállása. Vannak olyan versek, amelyek a mellérendelő szaporítással nem lesznek *többek*, csak hosszabbak – ilyen a már említett egyik Nádasféle körtefa-vers („Satírradírr”), de különösen a lomtalanítás képeit leíró (s a leírás nehézségeit tárgyává tévő) „Lomtalanítás”. Egyik esetben sem a versek minőségével van baj, magyarul: nem „rossz” versek, csak szétfeszítik a szerkezetet, kilógnak, zavarók.

Negyedszer, lehet *tőprengeni*. Ez nem ugyanaz, mint a bírálat, a kedvezőtlen ítéletek megfogalmazása. Az olvasó ugyanis nem feltétlenül tud dönteni bizonyos kérdésekben – és ez a kötet bővelkedik ilyenekben. Vagyis inkább: egyetlen központi probléma van, ami sokfelé ágazik: ez a fényképek szerepe.

Az egyik dolog, amin óhatatlanul elgondolkodik az olvasó, hogy vajon megállnak-e egymás nélkül a képek (fotók és festmények) és a versek – vagyis, pontosabban, feltétlenül szükség van-e az illusztrációkra ahhoz, hogy a verseket értelmezzük. „Jobban” értjük-e vajon őket, ha ott a melléklet? Hiányos, esetleg téves vagy kisiklott értelmezés-e az, amelyik eltekint a képtől? Rengeteg olyan szöveg létezik a világirodalomban, amely „programja” szerint képleírás (ekphraszisz), de az értelmező nem ismeri a képet – vagy nem is ismerheti, mert a kép (vagy műtárgy) fiktív. Ilyenkor mi van? Sajó minden lehetőséggel eljátszik: van, hogy – a mellékelt kép tanúsága szerint – nagyon is ragaszkodik ahhoz, ami a képen látszik, de van, hogy nincs is kép; van, ahol nincs is megadva, hogy mi volna az a kép, aminek a vers afféle „aláírása” volna (ilyenek például a négy nagy magyar költő parafrázisai – hacsak nem az olvasóban élő „mentális képre” gondolunk, amelyekhez képest a szövegek olvasandók). És van olyan eset is, hogy a vers címe alatti eligazítás több képet sorol fel – amelyek egy része ott is van a kötetben, egy része azonban nincs sehol. Ebből a változatosságból arra is lehet következtetni, hogy a kép-vers- megfeleltetést nem kell nagyon komolyan, nagyon szigorúan venni (vagy hogy maga a szerző is bizonytalan ebben az ügyben); hogy a szerzői szándék szerint a vers teljesen autonóm, jótáll magáért, az értelmezésnek erre kell alapulnia (és ennek a kép legfeljebb alárendelődik).

A másik kérdés a képek minősége lehet. Két értelemben is: anyagiságukban (nyomda-technikailag) és esztétikailag. Ami a reprodukciót illeti – a képek egy részénél ez nem

különösebben érdekes; a szemcsésség, homályosság, a papírminőség nem zavaró, tanán még rosszat is tenne egyiknek-másiknak, ha fényes, éles és nagy volna. De vannak képek, amelyeket szívesen látnánk jobb kivitelben – ez nehezen megoldható probléma, nyilván anyagi kérdés is, és akkor már persze némelyiknek színesnek kellene lennie (amelyik eredetiben is az). Mintha a képek ilyen tálalása is azt sugallná – mivel csak afféle emlékeztetők, arra szolgálnak, hogy felidézzék az eredetit –, hogy a versek mégiscsak fontosabbak, azokat kell megértenünk, átéreznünk, értelmeznünk. Ami az esztétikumot illeti: a legtöbb fotó és festmény – még az ilyen megvalósításban is – igen színvonalas (olykor zseniális); fantasztikus művészek gyönyörű képei, de legalábbis jó művészek érdekes munkái. Van néhány, mi tagadás, ami nem győz meg (első látásra, és így reprodukálva) – ennek azonban semmi köze a hozzájuk társított „képaláírások” minőségéhez. Ez Sajó verseinek erejét mutatja: meglátjuk a képekben – vagy beléjük látjuk – az izgalmat, a tragikumot, a furcsaságot, a történetet. S persze a nem különösebben magas színvonalú képeknek megvan a maguk *funkciója*: a szöveg számára támpontok (vagy egyszerűen: illusztrációk), még ha magukban nem volnának is értelmezésre-értékelésre érdemesek. E tekintetben is sokszínű a kötet, rengeteg változattal.

Mindezeket tehát hosszan gondolkodhat az olvasó, ide-oda lapozgat, keresi – szerencsére: mindhiába – az egységes, összefogó koncepciót, ami egymás mellé rendel képet és szöveget. Talán a ciklusok e tekintetben egységesek – de a kötet maga éppen a változatosságot, sokféleséget mutatja.

Ötödször, végül, lehet *értékelni* a kötetet. Pillanatnyilag, persze, és lokálisan – a költészet egészének és a világirodalomnak a perspektívájáról mondjunk le. A fentiek alapján ez az elhelyezés már-már feleslegesnek is tűnik; a gazdag, a maga szeszélyességeivel játékos szerkezetű könyvben keserű és nyomasztó hangvételű versek sorát olvassuk, szépen megformált ciklusok állnak össze szépen ívelt kötetté. Ha érzékeljük is, hogy a gyermekkortól a halálig tart ez az ív, semmi pátosz vagy teatralitás nincs benne – sem a struktúrában magában, sem az egyes versekben. A legjobbak rendkívüli erővel mutatják fel a szép vagy kevésbé szép képekben a pusztulás, a magány, a rettenetes nyomait, a mindennapok kisszerűségének és bánatának beíródását. Vannak felejthető szövegek is, az alapötlet sem megrázóan új, és vannak talán túlméretezett, kevésbé ökonomikus versek – egészében azonban remek, átgondolt és megindító mű.